

sen arviointiin liittyvät ongelmat ovat jo pitkälti yhteisiä, vaikka hyödyntämiskysymykset eivät yliopistoissa vielä ole

saaneet vastaavaa sijaa arvioinnin kriteereinä. Kokemukset sektoritutkimuksen arvioinnista ovat tässä mielessä

sekä hyödyllisiä että opettavaisia.

ERKKI KAUKONEN

VÄHITTÄISMYYNTIYHTIÖ ALKO OY EROTETAAN KONSERNISTA

Suomalainen alkoholijärjestelmä on monessa mielessä ollut EU-jäsenyytemme näyteikkuna. Hyvissä ajoin ennen jäsenyyttä alettiin spekuloida sen kahden peruselementin, veropolitiikan ja vähittäismyyntimonopolin, kohtalosta. Kumpujen yöstä nousi monta yhteisöoikeuden asiantuntijaa, jotka todistivat, että molemmat menevät nopeasti historian roskakoriin. Erinäisten mielienkiintoisten vaiheiden jälkeen voimme todeta, että järjestelmän peruseräaatteet ovat kestäneet jäsenyyden melko hyvin.

Yhteisön jäsenyys on kuitenkin tuonut monia merkittäviä muutoksia järjestelmään. Alkoholijuomien tuonti, vienti, valmistus ja tukkumyynti ovat vapaan kilpailun piirissä. Viiranomaistehtävät, valistus ja tutkimus on siirretty alkoholiyhtiöltä valtiolle. Jäsenyys on tuonut tullessaan myös joitakin tärkeitä toimintaperiaatteita: alkoholimonopolin toiminnan täytyy olla avointa ja neutraalia. Koko ajan ilmassa on leijunut suuri kysymys: voivatko nämä edellytykset täyttyä niin kauan, kuin alkoholiyhtiö kuu-

luu samaan konserniin kuin maamme ylivoimaisesti suurin väkevien alkoholijuomien valmistaja ja suuri hotelli- ja ravintolaketju. Monet – eivät vähiten komissio ja kotimaiset valvontaviranomaiset – ovat vahvasti epäilleet tätä.

Alko-Yhtiöt Oy on perustettu vuonna 1932. Yhtiön alkuperäinen nimi oli Oy Alkoholiliike Ab. Vuonna 1969 nimi muutettiin parhaiten tunnettuun muotoonsa Oy Alko Ab:ksi. Kun Suomesta tuli yhteisön jäsen vuonna 1995, Alko yhtiöitettiin ja sen nimi muutettiin Alko-Yhtiöt Oy:ksi. Yhtiöittämisessä vähittäismyyntiyhtiön nimeksi tuli Alko Oy, tuotantoyhtiön nimeksi Primalco Oy ja konsernissa jatkoi jo vuonna 1935 perustettu Arctia Oy, johon toinen ravintolayhtiö, 1960-luvulla perustettu Kantaravintolat Oy, oli jo aiemmin fuusioitu. Hajaantuminen alkoi siten jo tuolloin, mutta muun muassa uutta lakia käsitellyt eduskunta oli vahvasti sitä mieltä, että tämä ei ollut riittävän iso askel, vaan tarvittiin täydellinen ero.

Konserniyhteys onkin aiheuttanut jatkuvaa kritiikkiä eri

puolilta. On katsottu, että rakennelma on sellainen, että se automaattisesti aiheuttaa toisen tytäryhtiön tuotteiden suosimisen. Tässä viitattiin käytännön esimerkkeihin. Lisäksi oltiin sitä mieltä, että konsernin sisällä tapahtuu ristisubventiota. Pidetään epäoikeudenmukaisena myös sitä, että monopolin voittojen ja monopolin kierrättämisen rahavirran pitää mennä konsernin kautta. Tilannetta ei lainkaan helpottanut se, että vähittäismyyntiyhtiö Alko Oy:n hallituksen pääosan muodostivat konsernin pääjohtaja ja varapääjohtajat, jotka myös istuivat kaikkien muiden konserniyhtiöiden hallituksissa.

Yhtiöryppään omistaja eli lähinnä valtioneuvosto tuli pikkuhiljaa siihen tulokseen, että tämä asia täytyy selvittää. Itse asiassa omistajan täytyi vastata kysymykseen: halutaanko ylläpitää monopoli vaiko konserni. Molempia ei voi oikein tehdä. Paljon puhuttu Franzénin tapaus tai lähinnä ratkaisun viipyminen aiheutti sen, että komissio ei ole ollut kovin aktiivinen myöskään monopolin käytännön toimintaan liittyvissä

kysymyksissä. Maailma on tavallaan tässä mielessä pidättänyt henkeään. Konsernikysymykseen ei ole haluttu kovinkaan aktiivisesti puuttua, koska jos Franzénin jutussa olisi päädytty toiseen lopputulokseen, koko harjoitus olisi ollut turha. Jos kerran alkoholimonopoli on vastoin yhteisöoikeutta, konserniyhteydellä ei ole mitään merkitystä.

Valtioneuvosto päättikin vanhan juhannuspäivän kunniaksi 24.6.1997 antaa sosiaali- ja terveysministeriölle tehtäväksi selvittää tämä kysymys. On muistettava, että nykyinen valtioneuvosto eli maan hallitus oli tätä ennen kaksi kertaa selkeästi todennut, että sen mielestä nykyisen alkoholijärjestelmän ylläpitäminen on Suomessa perusteellua.

Selvitystehtävän lähtökohta oli seuraava. Haluamme ylläpitää monopolin ja se näyttää vaativan yhtiön totaalista itsenäisyyttä. Jos näin on, niin tehdään ero, mutta sitä ennen haluamme tarkan taloudellisen ja toiminnallisen analyysin koko yhtiön toiminnasta. Kysymyksessä ovat – alkoholipolitiikan lisäksi – isot omistaja-arvot, joita ei saa tuhlat. Omistajalähtöistä selvitystä ei ollut tehty koko yhtiön historian aikana.

Ministeriö asetti kansliapäällikkö Markku Lehdon johtaman työryhmän tehtävää suorittamaan. Jäseniksi nimitettiin Kari Paaso sosiaali- ja ter-

veysministeriöstä, Harri Pynnä kauppa- ja teollisuusministeriöstä ja Irmeli Virtaranta valtiovarainministeriöstä. Työryhmällä oli aikaa vuoden loppuun. Työryhmä teetti työnsä aikana kattavan määrän asiantuntijaselvityksiä. Ranskalainen investointipankki Paribas teki erittäin perusteellisen selvityksen yhtiön ja sen eri osien taloudellisesta tilanteesta. Paribas teki selvityksen myös eri puolilla maailmaa toimivista lisenssijärjestelmistä ja erityisesti siitä, mitä siirtyminen monopolista lisenssiin on käytännössä tarkoittanut.

Raimo Luoma Law Oy teki ansiokkaan kilpailuoikeudellisen selvityksen, jossa oli myös käyty läpi yhteisöoikeuden näkökohdat. Tutkimusprofessori Jussi Simpura selvitti asian alkoholipoliittisen puolen. Tähän liittyi amerikkalaisen Harold Holderin raportti pohjois-amerikkalaisista kokemuksista siirryttäessä eri osavaltioissa monopolista lisenssijärjestelmään. Tuokko, Deloitte & Touche antoi näkemyksensä Paribasin raportista suomalaisen käytännön kannalta. Kaikkiaan asiantuntijalausunnat olivat erittäin hyviä ja niiden kaikkien pohjavire oli sama: ero on kaikista lähtökohdista tarpeellinen.

Työryhmä päätyi työnsä kuluessa siihen, että se ei julkaise erillista raporttia vaan raportoi toimeksiantajalleen eli hallitukselle suoraan. Näin

tehtiinkin tämän vuoden ensimmäisessä talouspoliittisen ministerivaliokunnan kokouksessa 7.1. Perusteellisen keskustelun jälkeen maan hallitus päätti, että

– alkoholimonopoli säilytetään nykyisellään (tämä oli kolmas kerta, kun hallitus näin päätti); koko kysymyksen kannalta tämä periaateratkaisu oli luonnollisesti erittäin tärkeä, vaikka se ei suoranaisesti liity organisatoriseen ratkaisuun,

– Alko Oy erotetaan konsernista,

– yhtiöille laaditaan omistajan ohjauksessa liiketoimintastrategia,

– Alko Oy jää sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen ja muu osa yhtiötä siirretään kauppa- ja teollisuusministeriön alaisuuteen sekä

– tarpeen mukaan omistajan edustusta vahvistetaan yhtiöiden hallinnossa.

Perusratkaisut on siis tehty. Sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö jatkavat päätöksen toimeenpanoa korkeimmalla mahdollisella eli kansliapäällikkötasolla. Tarkoitus on, että erottamisen tapa ja aikataulu päätetään mahdollisimman pian. Kaikkien konserniyhtiöiden toiminta kärsii, ellei näin tehdä. Alustava ja usein puhuttu aikataulu on, että kaiken pitäisi olla selvää tämän vuoden kuluessa.

KARI PAASO